

PSİKANALİTİK BİR OKUMA DENEMESİ: *HUZUR'DA ÇOCUKLAR*

Doç. Dr. Şahika KARACA*

ÖZ: 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nde çocukluğun önemli bir mesele olarak algılandığı görülmektedir. Modernleşmeyle birlikte çocukluk toplumun ve devletin geleceği için bir sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar da modernleşmenin önemli unsurlarından birisi olan çocuk ve çocukluk meselesine kayıtsız kalmamış ve Huzur romanında çocuk kahramanlar ve Mümtaz'ın çocukluk dönemini işlemiştir. Tanpınar, Huzur'da çocuk psikolojisi etrafında anne kimliği, babasızlık, medeniyet meselesi gibi konuları çözümlenmiştir. Mümtaz'ın çocukluğu, Nuran'ın kızı Fatma ve anne kimliğiyle Nuran, Macide ve çocukları Ahmet'le Sabiha romanında karşımıza çocuk meselesi etrafında çıkan kahramanlardır. Tanpınar'ın hayat ve ölüm tezdı etrafında çocukluk konusunu işlediği Huzur'da kendi hayatından yansımalar da dikkat çekicidir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Oidipus Kompleksi, Çocuk, Anne arketipi.

A Psychoanalytic Reading: Children in *Huzur*

ABSTRACT: Childhood had been perceived as an important issue in the Ottoman Empire from the 19th century onwards. Childhood had emerged as class for the future of the society and the state. Ahmet Hamdi Tanpınar as well has not been indifferent to the issue of child and childhood, which was one of the important elements of modernism and has treated child characters and the childhood period of Mumtaz in his novel Huzur. Tanpınar has analysed the subjects like mother's identity, fatherlessness and the issue of civilization around child psychology. The childhood of Mumtaz, Nuran's daughter Fatma and Nuran with a mother's identity, Macide and her children Ahmet and Sabiha are characters emerging around the issue of childhood in the novel. Reflections from his own life

---

* Doç. Dr., Erciyes Üni., Edebiyat Fak. , TDE Böl. skaraca@erciyes.edu.tr

are also remarkable in Huzur, in which Tanpınar treats the topic of childhood around the paradox of life and death.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Oedipus Complex, Child, Mother archetype.

Giriş

Çocuk konusu Batı’da ve Osmanlı Devletinde modernleşmeyle birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Karaca, çocukluk kurgusunun toplumların yapısına, inanışlarına, geleneklerine, ekonomik, sosyal ve siyasi hayatlarına göre her çağda farklı bir yaklaşım içerisinde değerlendirildiğini söyler. (Karaca 2013: 11) Batı’da çocukluk 15. yüzyıldan itibaren bir sınıf olarak ortaya çıkarken Osmanlı Devletinde modernleşme çabalarının hızlandığı 19. yüzyılda çocuk ve çocuğa dair konular önem kazanmıştır. Bu sebeple Batı’da küçük yetişkinler olarak değerlendirilen çocuklar çocukluğun ayrıca bir sınıf olarak ortaya çıkmasıyla özel bir alan olarak değerlendirilmektedir. Neil Postman da, bebekliğin tersine çocukluğun biyolojik bir kategori değil, toplumsal bir kurgu olduğunu söyler. (Postman 1995: 8) Ahmet Hamdi Tanpınar da bizde çocukluğu eksik yetişkinlikten öznelliğe yükseliş olarak irdeler:

Filhakika düne kadar biz çocuğa sadece büyüğün küçüğü, ek-siği, yetiştirilmesi lâzım geleni diye bakardık. Bu gün ise çocuğu ve çocukluğu kendi başına bir mesele ve âlem gibi almağa başladık. Hatta bazı psikoloji sistemleri daha ileriye giderek büyük insanı çocukta ve çocukluğunda aradı ve buldu da. Psikanalist sistem, şahsiyetin teşekkülünde çocukluk devrinin ve ârizalarının ön plâna alınmasından başka nedir? Çocuk zamanımızda elbisesiyle, eğlencesiyle, hürriyetiyle, psikolojisiyle, hatta çalışmasıyla büyük adamdan ayrı bir âlemdir. Düne kadar iki taraflı ve son derecede yersiz bir iyi niyetin kısalttığı bu devre -bilhassa iş hayatı tahsille geciken şehir muhitlerinde- çok uzun süren ergenlik mevsimiyle adeta büyüdü, genişledi. Çocuk bu imkânın ve hürriyetin şimdi zevkini çıkarıyor, keyfini sürüyor, sanat tecrübeleriyle, iyi ellere geçerse ne kadar zengin bir dünyaya sahip olduğunu gösteriyor. (Tanpınar 2000: 453)

Tanpınar çocukluk döneminin tüm hayatı etkileyen önemli bir devre olduğunu vurgularken bir taraftan da çocukluk yaşının eğitim ve iş olanakları nedeniyle daha ileri yaşlara kadar sürdüğünü ifade eder. Böylelikle hayata daha iyi hazırlanan çocuklar birçok noktada kendilerini geliştirme imkânına da sahip olmakta ve öznel kimlikleriyle var olabilmektedirler. Tanpınar çocukluk çağını uzatarak aslında oidipal çocukluk karmaşasının

aşılmasına tezat bir fikir sunmaktadır. Tanpınar'ın çocuklukla ilgili fikirlerini ve çocukluğuyla ilgili izlenimlerinin uygulamasını *Huzur*'da görmekteyiz. "1918 yılında işgale uğrayan Anadolu kasabalarında mukavemet teşkilatlarının kurulması, öncü olabilecek kişilerin öldürülmesi, arkada kalan çocukların ve kadınların yola dökülüşünü Tanpınar, *Huzur* romanında bir çocuk gözünden olsa da, estetiğine uyan bir pus arkasından anlatır." (Enginün, Kerman 2015: 37) Roman, Mümtaz'ın çocukluğu ve etrafındaki çocukların yaşamının irdelenmesiyle zenginleşir. *Huzur*'da Mümtaz'ın çocukluğu, Nuran'ın ve Macide'nin üzerinden anne kimliğinin sorgulanması, Nuran'ın kızı Fatma'nın romanın gidişatını belirlemedeki etkin rolü ve Macide'nin çocukları Sabiha ve Ahmet'in hayat-ölüm karşıtlığında yüklendikleri işlevler çocuk ve çocukluğa dair önemli ayrıntılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Babasızlık Ekseninde Mümtaz

Huzur'da Mümtaz hayata babasız başlar. Babasızlığı nedeniyle bir tarafı eksik kalan Mümtaz çocukluk sonrası hayatında da tamamlanamamış bir karakter gelişimiyle hareket edecektir. Lacan çocukluk alanını imgesel bir alan olarak değerlendirir. Anika Lemaire, "Simgesele Girişte Oidipus'un Rolü" başlıklı yazısında Lacan'ın simgesel çocuk alanıyla ilgili fikirlerini şöyle anlatır: Lacan, kökende çocuğun sadece annesiyle temas içinde olmayı, onun bakımını arzulamakla kalmadığını söyler. Çocuk annesi için her şey olmayı arzular, onun yaşamını koşullandırmayı, hatta bilinçsizce onun eksikliğinin tamamlayıcısı olmayı, yani fallus olmayı arzular. O, annenin arzusunun arzusudur ve bunu tatmin etmek için çocuk söz konusu arzunun nesnesi yani fallus ile özdeşleşir. Annenin tutumuyla bu varlık tarzını biraz kolaylaştırması sayesinde çocuk yabancılaşma için elverişli hale gelir. Denebilir ki bu evrede ötekinin arzusunun nesnesiyle özdeşleşen, boyun eğen, tabi ve bağımlı olan çocuk 'özne' değildir; bir eksik, bir hiçtir. Çünkü henüz toplumsal mübadelenin simgesel döngüsüne bireysel olarak yerleşmemiş, saptanıp kazanılmamıştır. Kendisini ötekinin arzusunun nesnesiyle karıştırır ve uzantısı olduğu annesiyle kaynaşmasında kendini bir hiç, bir boşluk olarak koyar, 'kendi'sini simgesel olarak ikame edecek şeye sahip değildir ve sonuç olarak da bireysellikten, öznelikten ve toplumsal bir konumdan yoksundur. Bu, imgesel tutsaklığın (arzusunun nesnesiyle özdeşleşme yoluyla anneyle özdeşleşme) ve birincil narsizmin hüküm sürdüğü zamandır. (Tura 1996: 159) İmgesel çocuk alanından simgesele geçiş ise Freud'un Oidipus kompleksi etrafında açıklanmaktadır. Çocuğun babayla karşılaşması çocuğu arzusunun nesnesinden, anneyi de fallik nesneden yoksun bırakır. Çocuk yasak olana çarpar ve babanın yasası ile karşılaşır. Böylece çocuk içinde bulunduğu konumda derinden sarsılır.

Böylece bu sarsıldığı ikinci aşamadan üçüncü aşamaya geçer: Yani babayla özdeşleşme ve 'kendi'nin başkalarını hesaba katmak suretiyle saptanıp kazanılması. Çocuk üçüncü aşamada kendisini kurar, yapacağı şeylerin bilincinde olur, geleceğe yönelir, toplumsal düzene yerleşir, dile girer. *Huzur*'da Mümtaz da babasızlığı ekseninde imgesel alandan simgesel alana geçmeyi bütünüyle başaramaz. Bu sebeple toplumsal hayata uyum noktasında problemler yaşar, hayalleriyle baş başadır. Romanın sonunda onu toplumsal hayattan kopmuş, ölmüş Suat'ın hayaliyle arkadaşlık ederken görürüz. Mümtaz bilinçten/simgeselden, bilinçdışı/imesel düzeye geçerek toplumsal hayata bütünüyle yabancılaşmıştır.

Tanpınar babasız Mümtaz etrafında kendini güvende hissedemeyen ve eşikte olan bir medeniyet fikrini de vurgulamıştır. Tanzimat dönemi romanlarında babasızlık Doğu-Batı ekseninde bocalayan oğul vurgusunu güçlendirmek için işlenmiştir. Tanpınar da Doğuyla Batı arasında 'eşikte' olmayı babasız oğul Mümtaz etrafında *Huzur*'da vurgulamıştır. Halûk Sunat Mümtaz'ın babasızlığını şöyle değerlendirir:

Asıl adamı, Mümtaz'ı roman hayatına babasız başlatır. Tıpkı Tanzimat romanlarının asıl adamlarının roman hayatlarına babasız başlatılmaları gibi. Demek, Tanzimat'tan o yana, romancılarımızın -bizi burada asıl ilgilendiren Tanpınar'ın- babalarıyla başları hoş değildir: ya, babalarıyla özdeşim kurabilecekleri yollar uygun olmadıktan ya da belki, annelerinden yakalarını bir türlü kurtaramadıklarından. (Sunat 2004: 370)

Tanpınar'ın yazdıklarında kişilik gelişiminde irsiyet vurgusu dikkat çekmekte ancak kişiliğin oluşumunda en önemli unsurlardan birisi olan babasıyla ilgili herhangi bir gönderme mevcut değildir. Orhan Okay, Tanpınar'ın babasından hiç söz etmemesini tuhaf bulur:

Roman ve hikâyelerinde insan talihinin, kaderin üzerinde o kadar duran, kişilerin genetik mirasını belki bir kader gibi, belki mizacın kaynağı olarak irdeleyen, özellikle Huzur'da başta Nuran olmak üzere irsiyet yoluyla gelen yalnız karakter özelliklerini değil mutsuzluk, ihanet gibi durumları da didik didik edip sorgulayan Tanpınar'ın Batumlu babasından, cetlerinden hiç söz etmemesi tuhaftır. Hemen her an kendisi ile karşılaşmaktan, kendini anlatmaktan hazzeden, babası öldüğünde otuz üç yaşında olan Tanpınar babasının çocukluk, gençlik yılları ve çevresi hakkında bir şeyler kuralmamış mıdır? Ne yazılarında, ne de mektup yahut daha da mahrem olan günlüklerinde babasının doğduğu Batum'a, Artvin'e karşı hiçbir teccüsüsü yoktur. Mızrakçioğulları kimlerdir? Dede kimdi?

Uzak, yakın cetler? Bunlardan kendisine intikal etmiş genetik özellikler? Hiçbiri! (Okay 2010: 35)

Tanpınar'ın hayatının aşamalarında babasının etkisi tespit edilememektedir. Onun babasından bu kadar uzak olmasında; karısının ölümünü kabullenemeyen babasının bu acısını hayatı boyunca yaşaması ve etrafındakilere de yaşatmaya çalışmasının etkili olduğu düşünülebilir. "*Antalya'ya gelirken denizi ilk gördüğümüz yerde, ailece her zaman yaptığımız gibi, arabadan inmiştik. Ben sevincimi göstermek için havaya bir el revolver sıktım. Annemin ölümünü bir türlü unutamayan ve yıllarca bize yanında gülmeyi men eden babam beni tokatladı. Hakkı da vardı.*" (Tanpınar 2000: 303) Tanpınar'ın babası kaybettiği karısıyla hayattan bağı koparmış gibidir. Küçük oğlu ise hayatı değişimlerle algılamanın sevinci içindedir. Ancak babasının tokadı onu hayatın büyüdü dünyasından ölümün karanlıklarına doğru çekmiştir. Dolayısıyla Tanpınar tüm hayatı boyunca hayatla ölüm arasında gidip gelmiştir. Tanpınar, çocukluk/hayali dünya/ fantezi (batılı kavram)/ dişil alan ile simgesel/kültürel/ toplumsal/ eril alan eşliğinde daha çok birinci alandadır. Baba tokadı simgesel alana geçirme gücünü temsil eder. Bu sebeple annesinin ölümü Tanpınar'ın tüm hayatını etkilemiştir. Halûk Sunat Tanpınar'da, anne/kadın ilişkisinden (anneye, hayata dönük yatırımdan) çok, anne-sizlik ilişkisinin belirleyici olduğunu ve Tanpınar'ın şiiriyle romanının kesiştiği noktanın anneye/kadına/hayata yatırımdan, baba/öteki erkek adına vazgeçiş ve baba karşısında edilgin [eşcinsel] konumlanış; aşk yerine ölüm ve ana rahmine/uykuya/ölüme çekiliş olduğunu söyler. (Sunat 2004: 376) Tanpınar'ın annesinin ölümüyle hayat fikrinden çok ölüme bağlandığı görülmektedir. "Annem İçin" şiirinde de onun hayat ve ölüm karşısındaki tavrı belirgindir:

*Kimsesiz bir akşam, ezelden yorgun
Hüznüyle erirken Dicle de sessiz,
Öksüzlük denilen acıyla vurgun
Bir başka ölüydük bu toprakta biz.*" (Tanpınar 1998: 104)

Tanpınar'ın annesizliği ve annesinin ölümünü kabullenemeyerek etrafına ölümün duvarlarını çeken babasızlığı *Huzur*'da dikkat çekicidir. Mümtaz'ın çocukluğunda yaşadıkları yetişkinlik dönemindeki hayatına da yansımıştır. Hayat çocuklukta kurulur, bilinçdışının temelleri dili, yasayı öğrenmeyle başlar. Mümtaz'ın da önce babası sonrasında da annesini birkaç hafta arayla kaybetmesi onun kişiliğinin gelişiminde önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Mümtaz babasını kaybettikten sonra şehrin işgal edilmesiyle annesiyle birlikte başka bir şehirdeki akrabalarının yanına gelirler. Bu yolculuk esnasında Mümtaz annesinin ne kadar kuvvetli bir karaktere sahip olduğunu anlar. Annesi kocasını kaybettikleri gece yola

çıkar çıkmaz yasını bir kenara bırakarak oğlunu ve kendisini kurtarmak için çabalayan bir kadındır. Kafiledelikler ne derse sessizce yapan anne "*Oğlunun elinden sıkı sıkı tutmuş yürüyordu. Mümtaz avuçlarında hâlâ bu kilitlenmenin, belki ölümün ötesine kadar sürecektir kavrayışını duyardı.*" (Tanpınar 2007: 24) Anne-oğul arasındaki bağlanma çok kuvvetlidir. Ak-rabalarının yanına geldiklerinde annesi hastalanır. Mümtaz annesinin hasta yatağının başında sokaktan geçen bir başka çocuğun söylediği türküyü dinlerken annesinin de bu türküyü duyduğunu düşünerek acı çeker:

*Akşam oldu yakamadım gazımı,
Kadir Mevlâm böyle yazmış yazımı,
Doya doya sevemedim kuzumu,
Ben ölürsem yavrum seni döverler.* (Tanpınar 2007: 34)

Mümtaz annesini o hafta içinde kaybeder ve annesinin ölümüyle hayatında dolduramadığı bir boşluk oluşur. Burada anne-oğul arasındaki ölümle gelen mecburi kopukluk Mümtaz'ın tüm hayatını etkileyecektir. Mümtaz artık hayatta yapayalnızdır. Nuran'ın kızı Fatma'ya da bu anlamda yakınlık hisseder. Fatma da kendisi gibi yapayalnız bir çocukluk geçirmektedir.

Fatma'ya garip bir bağlantısı vardı. Bu, biraz Nuran'ın çocuğu olmasından, biraz da ıstırabını anlamasından geliyordu. Çocukları sevmekle beraber, Fatma'nın hâlinde kendi çocukluğuna benzer bir şey buluyordu. Daha genç yaşta ve başka şekillerde olmakla beraber, onun keder ve kıskançlığında kendi çocukluğunun yalnızlığına benzer bir hâl vardı. (Tanpınar 2007: 215)

Tanpınar hayatta iki eşiğin olduğunu söyler: Ölüm ve aşk. Mümtaz'ın ilk eşiği annesini kaybetmesi, ikincisi ise Nuran'a âşık olmasıdır. Annesinin ölümüyle eksik kalan Mümtaz, Nuran'a duyduğu aşkla tamamlanır. Nuran'ın kendisinden iki yaş büyük olması da bu açıdan anlamlıdır. Nuran'ı hem sevgili hem de sığınacağı bir anne kucağı olarak görür. Mümtaz anne/dişil alanda çok kaldığı için Oidipal dönemi uzun sürede atlar ve aşka tahammülü yoktur, daha çok anne kucağına ihtiyacı vardır. Mümtaz bir anlamda hayatındaki annesizliği Nuran'a duyduğu aşkla tamamlamıştır. Nuran da bu durumun farkındadır ve Mümtaz'a duyduğu aşkla bir annelik duygusu da hissetmektedir:

'Ömrüme bir istikamet versin, bu kadarı yeter...' diyordu. Gerisi onun işiydi. Erkeğinin arkasında sonuna kadar yürüyebilirdi. Bütün uzviyetinden bu çift güvenmenin sıcak hamlesi geliyordu. Çünkü sevdiği adamın düşüncesini paylaşmak, onunla yol arkadaşlığı yapmak aşkın başka bir neviydi. O da öteki gibi imkânsız bir

tükenişte kendisini yeniden doğmuş bulmaktı, karnında ve teninde bir dünyaya gebe olmaktı. Genç kadının Mümtaz'a karşı olan sevgisinde annelik hissi, aşk, hayranlık ve biraz da minnet vardı. Bunları kendisi iyice tahlil etmişti. 'Beni keşfetti...' diyordu. (Tanpınar 2007: 183)

Tanpınar, Mümtaz'ın anneye olan ihtiyacını Nuran'ın ağzından ifade etmektedir. Bu sebeple Nuran, Mümtaz'a duyduğu aşkın içerisine annelik duygusunu da yerleştirir. Mümtaz bir taraftan annesizliğiyle ölümü arzularken diğer taraftan Nuran'a duyduğu aşkla hayata bağlanır. Nuran da Mümtaz'a duyduğu aşkla yeni bir dünyaya gebe gibidir. Bu aşk onun hayatına da yepyeni bir yol çizecektir. Ancak bu aşkın önündeki en büyük engellerden birisi Nuran'ın henüz yedi yaşındaki küçük kızı Fatma'dır.

Huzursuz Bir Çocuk: Fatma

Huzur'da Nuran'ın kızı Fatma romanda olayların gelişim çizgisini yönlendiren huzursuz bir çocuktur. Fatma babasının kendilerini terk etmesi ve annesinin de kendisiyle yeterince ilgilenmemesi nedeniyle zaman zaman asabî davranışlar gösterir. O, babası tarafından terk edilmişliğini ve annesi tarafından da yalnız bırakılmışlığını etrafındakilerin ilgisini kendi üzerine çeken davranışlarda bulunarak gidermeye çalışır. Çocuk narsistir ve herkesi annesi gibi kabul ederek şartsız ve koşulsuz bir sevgiyle sevmek ve ilgilenilmek ister: "*-Garip çocuk, diyordu. Sanki kendi başına değil de etrafındakilerin alâkasıyla yaşıyor.*" (Tanpınar 2007: 107) Mümtaz'la Nuran'ın ilişkileri evliliğe doğru ciddiyet kazandıkça Fatma'nın psikolojisinde ciddi anlamda dengesizlikler dikkati çeker. Fatma'nın babasının kendilerini terk etmeleriyle oluşan asabî davranışları Nuran'ın Mümtaz'la yakınlaşmasıyla daha da artar. Fatma asabî davranışlarıyla annesini, babası dışındaki erkeklerden uzak tutmak ister. Ona göre babası dışındaki tüm erkekler mutluluklarını engelleyecek birer düşmandırlar. Fatma da her sağlıklı çocuk gibi annesini kıskanır, üstelik Fatma kız çocuklarında olmayan bir davranış sergiler annesini kıskanır, babasını ise rakip kabul eder. Kız çocuklar genellikle babaya yönelerek anneye öfke duyarlar. Bu durum ise Oidipus karmaşasını uzatır.

Fatma zayıf bünyeye sahip hastalıklı bir kızıdır. Bir anda sinir krizleri geçirebilmektedir. Bu durumu Melanie Klein çocuklarda aşırı kaygı ya da suçluluk duygusu etrafında değerlendirmektedir: "*Birçok çocuğun kaygı ve suçluluk hislerini büyük ölçüde hasta düşerek (iyileşmenin rahatlatıcı etkisi olur) ifade ettiklerini ve genelde belirli bir yaşta sıkça hastalanmaya kısmen nevrozun neden olduğunu saptadım.*" (Klein 2015: 149) Fatma, ba-

başının bir başka kadınla yaşamaya başlaması ve evi terk etmesinin ardından annesini de kaybetmenin korkusunu yaşamaktadır. Bilindiği üzere Freud'un Oidipus kompleksine göre kız çocuklar babaya yakınlık duyarak anneleriyle rekabete girerler. Terry Eagleton, Freud'un Oidipus kompleksinde erkek ve kız çocuklarının gelişim dönemlerini şöyle anlatır:

Çocuğun hayatta başarılı olması isteniyorsa, mutlaka elinden tutulmalıdır ve bunun mekanizması da Freud'un ünlü Oidipus kompleksidir. Oidipal öncesi evreleri aşan çocuk sadece anarşik ve sadistik değildir, aynı zamanda fena halde enseste meyillidir: Oğlan çocuğunun annesinin bedeniyile yakın ilişkisi, onu annesiyle bilinçdışı, yasak bir cinsel beraberlik arzusuna yöneltir, halbuki anneyle aynı şekilde yakın, dolayısıyla ilk arzusu her zaman eşcinsel olan kız çocuğu libidosunu babasına yöneltmeye başlar. Yani, bebekle anne arasındaki 'ikili' ilişki, artık çocuk, anne ve babadan oluşan üçlü bir ilişkiye dönüşmüştür; ve çocuk kendi cinsinden olan ebeveynini, karşı cins ebeveynine duyduğu sevgide rakibi olarak görmeye başlar. (Eagleton 2004: 192)

Freud'un Oidipus kompleksine göre erkek çocuğunu annesine duyduğu yasak arzuyu terk etmesine ikna eden şey, babasının onu iğdiş etme tehdididir. Bu tehdidin mutlaka dile getirilmesi gerekmez; ama kızın 'iğdiş edilmiş' olduğunu gören erkek çocuk, bunu kendine de uygulanacak bir ceza olarak düşünür ve endişeli bir teslimiyetle annesine duyduğu yasak arzuyu bastırır; kendisini 'gerçeklik ilkesine' göre ayarlar, babasına boyun eğer, kendini annesinden uzaklaştırır ve bilinçdışı olarak her ne kadar artık babasını alt edip annesine sahip olma ümidi kalmasa bile, babasının gelecekte kendisinin sahip olabileceği bir yeri, bir imkânı simgelediği düşüncesiyle teselli bulur. Şu anda aile reisi değildir ama ileride olacaktır. Çocuk babasıyla barış imzalar, kendini onunla özdeşleştirir ve böylece simgesel erkeklik rolüyle tanışır. Erkek çocuk Oidipus kompleksini aşmış, toplumsal cinsiyetini kazanmış bir özne olmuştur; ama bu arada kendi yasak arzusunu yeraltına, bilinçdışı dediğimiz bölgeye itmiştir. Bu, böyle bir arzuyu kabul etmeyi bekleyen hali hazırdaki bir bölge değildir. Bilinçdışı bu ilk bastırma ile üretilir, açılır. Erkek olma yolundaki oğlan çocuk, artık kendi toplumunun 'erkeğe uygun' olarak tanımladığı imge ve pratikler içinde büyüyecektir. Bir gün kendisi de baba olacak ve üreme işine katkıda bulunarak bu toplumu sürdürecektir.

Kız çocuğunun Oidipus kompleksi sürecini ise Eagleton, Freud'un fikirleri etrafında şöyle anlatır: İğdiş edildiği için daha aşağı bir konumda olduğunu anlayan küçük kız, hayal kırıklığı içinde kendisi gibi iğdiş edilmiş olan annesinden uzaklaşarak babasını baştan çıkarmaya çalışır; ama

böyle bir tasarının başarısızlığı kaçınılmaz olduğu için sonuçta gönülsüzce de olsa annesine dönmeli, onunla özdeşleşerek kadın rolünü kabul etmelidir ve kıskandığı, ama hiçbir zaman sahip olamayacağı penisin yerine babasından edinmeyi arzuladığı bir bebeği koymalıdır. (Eagleton 2004: 192-193) Freud'un kuramına göre toplumsal yapıya uygun erkek ve kadın rolleri Oidupus kompleksi etrafında şekillenmektedir. *Huzur*'da Fatma'nın babasına olan düşkünlüğünü Freud'un Oidipus kuramı etrafında değerlendirmek mümkündür. Fatma'nın babası Fahir, metresiyle yaşadığı yeni hayatında kızına yer vermez. Bir vapur yolculuğu sonrasında Nuran ve Fatma iskelede birlikte yürürken karşıdan Fahir'le metresi Emma görünür. Küçük kız babasını gördüğünde "-Babam!.. Anne, babam geliyor." diye bağırarak sevinç çığlıkları atar. Ancak babası kızının bu duygu durumuna karşılık vermez. Emma ise çocuğun sevinç çığlıklarını duyduğunda bu durumdan rahatsız olur:

- *Fakat bu skandal... Fahir, Allah aşkına sustur şunu! diye fısıldadığını duydu. Nihayet Fahir'le metresi genç kadına yaklaştılar. Emma çocuğu bir yığın 'Maşaallah!' ile ve 'Ne güzel çocuk bu...'* diyerek kucakladı. Fahir ise buzdanmış gibi duruyordu. Çocuğun ancak yanağını okşayabilmişti. Bu, garip çok garip bir sahne idi. Nuran olduğu yerde hâlâ titriyordu; Emma, harfleri çatlata çatlata:

- *Ah güzel çocuk' diye hayran oluyor, Fatma bu yabancı sev-giden ve bilhassa babasının soğuk duruşundan mustarip, annesinin eteklerine yapışmış ağlıyordu.* (Tanpınar 2007: 87)

Fatma, Emma'nın sahte sevgi gösterisi ve babasının kendisine soğuk muamelesini anlar. Böyle durumlarda çocuk babanın o kadını, anneye niçin tercih ettiğini düşünür, anneye özdeşleşmeye çalışır, annesi gibi davranırsa babasının da dikkatini çekecektir. Nuran, Fahir'in Fatma'ya olan bu soğuk tavrı karşısında kızının ne kadar acı çektiğini fark eder ve Fatma'yı kucığına alarak oradan uzaklaştırır. Çocuk ise katılasıya ağlamaktadır. Buradan da anlaşılmaktadır ki babasıyla kopuşu Fatma'ya büyük acı vermektedir. Bilindiği üzere Freud'un öne sürdüğü Oidipus kompleksine göre kız çocukları karşı cins ebeveynine düşkündür. "*Normal Oidipus kompleksi aşamasında, çocuğun karşı cinsteki ebeveynine duygusal bir biçimde bağlandığını görürüz.*" (Freud 2006: 197) Babasıyla bu karşılaşması Fatma'nın duygu dünyasının alt üst olmasına ve sınırlarının bozulmasına sebep olmuştur. Babasına sahip olma duygusuyla onu kıskanmaya başlar ve: "*Varsın babam beni sevmesin! Ben onu seviyorum...*" diye sabaha kadar ağlar. (Tanpınar 2007: 108)

Fahir ise kızının duygu dünyasında yaptıklarının farkında bile değildir. Nuran ve Fatma'yla iskelede karşılaşmalarında garip bir şekilde kendini mutsuz hisseder. Nuran'ı hiçbir zaman bu kadar güzel bulmamıştır. Fahir, artık Nuran'a sahip değildir ve elinde olmayanı arzular. Bu ne boşandıkları ayların bıkkınlığı içinden gördüğü Nuran'dır, ne de on senenin arkasından beyaz bir hayal gibi görünen nişanlıdır. Nuran, hiç tanımadığı, büsbütün yabancı olduğu, on sene yanında yaşadığı hâlde farkına varmadığı kadındır. *"O kadar şaşırımdı ki... Fatma ile doğru dürüst konuşamadım... Tıpkı bir başkasının çocuğu gibi muamele ettim.' Fakat hakikaten bunun için mi çocuğuna o kadar soğuk davranmıştı, yoksa Emma yanında olduğu, onu gücendirmekten çekindiği için mi? 'O kadar zayıfım ki, her alçaklığı yapabilirim..."* (Tanpınar 2007: 99) Fahir boşanmak üzere olduğu eşi ve metresi arasında bir bocalama yaşarken kızının varlığını önemsememiştir bile. Burada da o kendiliğinin ve hazza olan düşkünlüğünden dolayı iradesizce hareket ettiğinin farkındadır. Fahir, Emma'yı sevmemektedir ancak hazza olan düşkünlüğünden dolayı iradesine hâkim olamadığı için Emma'dan ayrılmayı da başaramamaktadır. Bir tarafta ise karısı ve çocuğu vardır. Fahir simgesel kimlikle bilinçdışı arzuları arasında karmaşa yaşar. O, Emma tarafından terk edildiğinde tekrar Nuran'a dönmek ister. Bu kez de Emma hayatındayken görmezden geldiği kızı Fatma'yı Nuran'a dönebilmek için adeta kullanır. Nuran'a mektup yazarak tekrar birleşmek ister: *"Sensiz yaşamak çok zor... İster misin her şeyin üstünden geçelim. Kendimize yeni bir hayat yapalım. Çocuğumuzun etrafında!"* (Tanpınar 2007: 218) Görüldüğü üzere Fahir için Fatma, Nuran'a dönebilmek için kullanılabileceği bir nesne kıymetindedir.

Fatma babasının metresiyle yaşamaya başlayarak kendilerini terk etmesinden sonra benlik bütünleşmesini sağlayamamış ve çaresizce annesine dönmüştür. Çocuk ancak babanın araya girmesiyle anneden kopar. Fatma'nın ise babası ortada olmadığı için annesinden kopmayı başaramaz. Babasıyla olan bağının kopması Fatma'nın Nuran'a daha da bağlanmasını beraberinde getirmiştir. Öyle ki annesinin hayatında yer alan tüm erkeklere düşman algısıyla yaklaşmaktadır:

Fatma'da, babasının kendilerini bıraktığı günden beri insanlara karşı emniyetsizlik, kendisine ait her şeyi kaybetmek korkusu tabii hâl olmuştu. Bu itibarla Mümtaz'ı kısıkanıyordu. Fakat bu kıskançlığı genç adam için daha elîm yapan şeyler de vardır.

Çocuk bir türlü ona karşı alacağı vaziyeti bulamıyordu. Şimdi, kayıtsız soğuk, yahut sadece nazik olmak istiyor, biraz sonra haşın ve hoyrat oluyor, sonunda her şey senin olsun der gibi, kendi-

lerini bırakıp kaçıyor, fakat 'aşağıda ne oluyor?..' düşüncesi onu bırakmadığı için, beş dakika sonra yine geliyor, şımarıklıklar, huysuzluklar yapıyordu. Evin içinde sık sık Nuran'la Mümtaz'ın evlenecekleri sözü geçtiği için, Fatma genç adamın Nuran'ın hayatındaki yerini biliyordu. Bu yüzden on günden beridir annesine karşı da vaziyeti değişmişti. (Tanpınar 2007: 160)

Fatma'nın şımarıklıkları Mümtaz'la Nuran arasındaki ilişki ciddiyet kazandıkça artar. Nuran'ın evinde yenen kalabalık bir akşam yemeği esnasında Fatma yine huysuzluklar yapmaya başlar. Mümtaz'a karşı herhangi bir olumsuz davranışı olmamakla beraber ikide bir ortadan kaybolarak herkesi meraka düşürür. Böylece dikkatleri üzerine çekerek Nuran'ın ve Mümtaz'ın kendisine daha çok zaman ayırmalarını sağlayacaktır. Fatma, Mümtaz-Nuran birlikteliğine sofradakilerin dikkatini dağıtarak ilgiyi kendi üzerine çekmek ister. Mümtaz'la Nuran konuşurken sözü kesmek için bahaneler uydurarak ikisi arasındaki iletişimi bozmaya çalışır. Bir taraftan da Mümtaz'la sanki arkadaşymışçasına sohbet eder. Mümtaz'a "*Yaşım büyüdü. Artık bebeklerden bıktım. Arkadaşlık için kedi, köpek, böyle bir hayvan istiyorum.*"(Tanpınar 2007: 214) diyerek yetişkin bir birey gibi davranmaya çalışır. Çocuklar çabuk büyümemelidir. Büyümek simgesel alanın yasa ve yasaklarını onlara dayatır, bu bir şiddet, bir hadımdır. Kız çocukları da simgesel olarak hadım edilmektedir. Fatma da çabuk büyüme isteğiyle simgesel alana bir an önce girme isteği içerisinde. Mümtaz isterse kendisine bir köpek yavrusu hediye edebileceğini söylediğinde ise düşmanından gelecek bir köpek yavrusuyla oynayamayacağını düşünerek "İstemem" der ve Mümtaz'ın teklifini reddeder. Etraftakilerin "*Böyle mi denir yavrum? Teşekkür etsene...*"(Tanpınar 2007: 214) diye ısrar etmeleriyle Mümtaz'a teşekkür ederek ortadan kaybolur. Aslında Fatma'nın kendisine arkadaş olarak kedi, köpek gibi bir hayvan istemesi de yalnızlığının göstergesidir. Babası tarafından terk edilmiş ve annesinin de yeterince ilgilenmediği bir çocuk olarak annesini de bütünüyle kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır ve bu tehlikenin suçlusu olarak gördüğü Mümtaz'ın arkadaşlığını reddetmektedir. Fatma akşam yemeği esnasında anneanesi, dedesi, dayısı, annesi ve Mümtaz'dan oluşan bu mutlu aile tablosunu gördüğünde oradan uzaklaşamaz ve tabloya dâhil olmak ister:

Fatma'nın sofraya gelişi bütün havayı bozdu. 'Beni de alın, ne olur, yalnız başıma yemek yemeyeyim...' diyordu. *Fakat biraz sonra Mümtaz'la Nuran'ın karşı karşıya oturmalarına tahammül edemedi. Bunlar hep anlaşılın şeylerdi ve Tefik Bey'in anlattığı meddah hikâyesi bütün bu küçük huysuzlukların üstünden aşıyordu. Üçüncü kadehte Fatma, içeride unutulmuş bir şeyi almak için yerinden kalktı*

ve bir daha sofraya dönmedi. Kuyunun başında kendisine raks ile koşma arasında bir eğlence icat etmişti. Ellerini yeni doğmuş aya sanki kendi attığı topu yakalamak ister gibi kaldıra kaldıra oynuyordu. Yüzü garip bir sevinç içinde, bütün dişleriyle gülüyordu. Hemen herkes olduğu yerden onu seyrediyordu. Sonuna doğru kahkahaları arttı ve hareketleri daha çabuklaştı. Kendi üzerinde her dönüşte ellerini çırparak iki yanına indiriyor, sonra yine yukarıya, ayın altın topuna doğru bütün vücuduyla uzatıyordu. (Tanpınar 2007: 214-15)

Fatma kuyunun etrafında dönerek oynadığı bu oyunda kahkaha atmaya başlar ve gittikçe hızlanır. Sanki histeri nöbeti geçiriyor gibidir. Onun bu durumunu sofradakiler fark ederek "Yeter Fatma, düşeceksin..." diye bağırlar. Ancak fayda etmez. İyi ve kötünün ötesinde olan çocuklar simgesel/toplumsal hayata hazırlanıp iyiyi oluştururken, yasa ve yasağın şiddetini oyunla telafi etmeye çalışırlar. Adam Phillips çocuklarla ilgili en çarpıcı şeylerden birisinin de çocukların oyun oynarlarken, güzel şeyleri kolayca elde edebildikleri ve sorgusuz sualsiz hayatın haz veriyorsa yaşanılabilir olduğuna inandıklarını söyler. (Phillips 2000: 17-18) Winnicott ise çocuğun ya da yetişkinin sadece oyun oynarken yaratıcı olmakta özgür olduğunu söyler. (Winnicott 1998: 74) Fatma da oyun oynayarak bir taraftan haz duygusuyla bütünleşmekte, diğer taraftan da kendilik bilinciyle özgürleşmektedir. Aynı zamanda Fatma oyunla onaylamadığı ilişkiye karşı çıkıyor. Aslında böyle semptomlar, hem bir istek hem de arızanın gösterimidir. Mümtaz, Fatma'yı tutmak için yerinden fırlar ama geç kalmıştır. Fatma dengesini kaybederek yere düşer. Yere düşmeden önceki kahkahaları hıçkırığa dönüşerek vücudu kaskatı olmuştur. Fatma kuyunun başında bu oyunu oynayarak adeta Nuran, Mümtaz ve onların evliliğini onaylayan tüm aile bireylerinden öç almıştır. Freud bu durumu çocukların, yaşamlarında üzerlerinde iz bırakan her şeyi oyunlarında yineledikleri, böylece izlenimlerinin şiddetine tepkilerini boşaltıp kendilerini duruma bir tür egemen kıldıklarını ve çocuğun yaşantısının pasifliğinden oyunun aktifliğine geçmesi, hoş olmayanı bir oyun arkadaşına uygulayarak bu muadilin kişiliğinde öç almasını sağlamasıyla açıklar. (Freud 2014: 29) Fatma, Mümtaz'ın aile sofrasına alınışını engelleyemez, annesinin hayatındaki yerini belirginleştirmek ve kontrolü eline alabilmek için mutlu aile tablosunu bir anda tersine çevirir ve tüm kontrolü eline alır. Kaplan, Fatma'nın oynadığı oyunu baleye benzeyen bir sahneye benzetir ve bu sahneyle romanda trajedinin doğduğunu söyler. (Kaplan 1987: 383) Fatma'nın oynadığı bu oyunla bir anda bu evliliği onaylayan aile bireyleri için durum tersine döner. Mümtaz, Nuran'ın dayısı Tevfik Bey'in oğlu Yaşar'la Fatma'yı yerden

kaldırmaya çalışırken Yaşar yavaş, yılan ıslığına benzeyen bir sesle "*Bırakın şu çocuğu' 'Yaptığınız yeter... öldürecek misiniz'*" (Tanpınar 2007: 215-16) diyerek artık Nuran-Mümtaz birlikteliğini onaylamadığını dolaylı bir anlatımla belirtir:

Fatma'nın oyun mekânı olarak kuyu başını seçmesi ve elini aya doğru kaldırarak sanki elinde top varmış gibi top atıp-tutma oyununu dans ederek oynaması da oldukça ilginç bir tablodur. Burada Fatma'nın oynadığı top atıp-tutma oyunu Freud'un Fort-da oyununu hatırlatmaktadır. Fort-da oyunu, Freud'un "gitti-geldi" oyunu olarak tanımlanır. Çocuğun annesinin yokluğunu bastırmak için makarayla oynadığı bir tür oyundur. Fort-da (var-yok) oyunu, bir nesnenin kaybolup belirmesidir. Fatma da topu atıp sonra da tutarak oyunda önce kaybetmekte sonra da kazanmaktadır. Böylece kaybettiği nesneyi tekrar kazanarak haz almaktadır. Fatma'nın oyun mekânı olarak kuyu başını seçmesi de anlamlıdır. Kuyu karanlıklığı ve dipsizliğiyle anne karnına geri dönüşü çağrıştırmaktadır. Fatma da oyun mekânı olarak kuyu başını seçerek annesiyle tekrar özdeşim kurmak ister. Bir taraftan da kuyunun seçilmesi ölüm arzusunu simgelemektedir. Dişil'e dönmek ölümle birdir, çünkü dişil alan besler, büyütür, ısıtır ama elinden özerkliği alır, bu nedenle dişilden her ayrılan cinsiyetine bakılmaksızın erildir. Fatma annesinin Mümtaz'la evlenmesiyle annesini kaybedeceğini düşünür. Fatma ya Mümtaz'ın hayatlarından çıkmasını sağlayarak anne-kız bütünleşmesini sağlayacaktır ya da Mümtaz'la annesinin evliliğiyle ölümü arzulayacaktır.

Fatma'nın oynadığı top fırlatma oyunu ise annesinden bağlanma kaygısı ve oç alma isteğini göstermektedir. Freud, çocuklarda gözlemediği fırlatma oyununu şöyle yorumlar: "*Nesnenin fırlatılması, çocuktan uzaklaştığı için anneye karşı duyulan ve gerçek yaşamda bastırılmış olan oç itkisinin doyumu da olabilir ve o zaman 'Peki, git öyleyse. Sana ihtiyacım yok. Seni ben gönderiyorum' gibi meydan okuyan bir anlam taşır.*" (Freud 2014: 28) Fatma da Nuran'dan Mümtaz'la evlenerek kendisinin babasıyla tekrar bir araya gelme ihtimalini yok etmek üzere olduğu için oç almak ister. Fatma annesine kaygıyla bağlanmıştır. Çocuklarda anne ile bağlanma sorunu hayatın diğer aşamalarında da belirleyici bir eksene sahiptir. Bowlby'e göre, ruh sağlığının temel belirleyicisi anne ve çocuk arasındaki bağlanmanın türüdür. Anne-çocuk arasındaki ilişki, kaygılı ve güvensiz bir bağsa, bu çocuğun tüm yaşamı boyunca içinde (yanında) taşıyacağı bir ben ve öteki kalıbına dönüşecek, onun dünya ile ilişkisinin kipini belirleyecektir. Kaygılı bağlanma içindeki çocuk (yetişkin) anne ile optimal mesafe bırakan bir ilişki kuramaz. Ya ona yapışır, ya ondan kopar. Ya da bu ikisi arasında yalpalır, durur. (Akt. Mahler, Pine, Bergman 2012: 15) Fatma da

annesiyile bağlanma problemi yaşar ve bu sebeple annesini hayatından fırlatıp atmak ister ama bir taraftan da bunu göze alamaz. Nitekim yemek yenilirken masayı terk etmesi, sonrasında dayanamayıp tekrar masaya dönmesi de bunun işaretidir. Çocuğun annesinden ayrılması ve bireyleşmesi sağlıklı bir kişilik gelişimi için çok önemlidir. Mahler, gelişim kuramında çocuğun sağlıklı olabilmesi için onun anneden ayrılması, kopması gerektiğini, bunun dışındaki her durumun sağlıksız bir olgu olduğunu söyler. (Mahler, Pine, Bergman 2012: 14) Fatma'nın asabî davranışları da anneye olan ayrılma-bireyleşme sürecinin sorunlu olduğunu göstermektedir.

Fatma'nın asabî bir çocuk olmasında babasının kendisini terk etmesinin yanı sıra annesinin de ilgisiz davranışları etkili olmuştur. Nuran, kocasının kendisini terk etmesiyle hayatına Mümtaz'la yeni bir yol çizmiştir. Nuran için kızı, Mümtaz'la olan birlikteliğinde engel oluşturmaz. Dolayısıyla Nuran'ın annelik içgüdüsünün güçlü olduğu söylenilemez. Jung, kadınların dişilik özelliklerinin aşırı derecede gelişmiş olmasını şöyle değerlendirir:

Dişiliğin aşırı derecede gelişmiş olması, tüm dişi içgüdülerin, özellikle de annelik içgüdüsünün kuvvetlenmesi anlamına gelir. Bunun olumsuz tezahürü, tek amacı doğurmak olan kadındır. Erkek açıkça ikincil önemdedir; o yalnızca bir döllenme aracıdır ve çocuklar, yoksul akrabalar, kediler, tavuklar ve mobilyaların yanı sıra bakılacak bir nesne konumundadır. Kadın için kendi kişiliği de ikincil önemdedir; hatta genellikle kişiliğinin bilincinde bile değildir, zira yaşam başkalarında ve başkaları üzerinden yaşanır, kendi kişiliğinin bilincinde olmadığı için bunlarla özdeşleşir. Önce çocukları doğurur, sonra da bunlara yapışır, çünkü onlarsız hiçbir varoluş nedeni yoktur. (Jung 2005: 27)

*Huzur'*da Nuran ise varoluşunu kızının üzerinden tanımlamaz. O boşanmak üzere olmasına rağmen toplumsal kuralları önemsemez ve Mümtaz'la aşk yaşamaktan çekinmez. Nuran varlığını, anne ve eş kimliğiyle değil Mümtaz'ın varlığı etrafında konumlandırmıştır. Ancak Nuran'dan toplumsal beklentiler öncelikle anne kimliği etrafında çok güçlüdür. Bu sebeple genç kadın Mümtaz'la olan birlikteliğinin devam etmeyeceğinin farkındadır. Nuran'ın dayısı da bu durumun farkındadır ve Nuran-Mümtaz evliliğinin bir an önce gerçekleşmesini ister: "*Vakit geçirmeyin... Bir çocuk fantezisi için insan saadetini tehlikeye atmamalıdır...*" (Tanpınar 2007: 217) Mümtaz da Fatma'nın kuyu başında sinir krizi geçirmesinin ardından Nuran'ı tamamen kaybetmekten korkar ve bir an önce herkesten gizli evlenmek ister. Ancak Nuran gizlice evlenme fikrine karşı çıkar, özellikle de annesinin üzülmelerinden çok korkar.

- *Hele habersiz... Dünyada olmaz, o gün ölür, diyordu. Evde kendisine sorulmadan bir sandalyenin yerinden kalkmasına razı değil, yüreğine iner.*

- *Hiçbir şey olmaz...*

- *Sonra Fatma'yı düşünün... Ya bir münasebetsizlik yaparsa. Bütün ömrümüz zehir olur... Ben Fatma'yı tanıyorum. Nasıl insanlar içinde yaşadığımı biliyorum.*

Genç kadın ümitsizdi.

- *Göreceksin Mümtaz, eninde sonunda bizi harap edecekler..*
(Tanpınar 2007: 217)

Görüldüğü üzere Nuran'ın kendi beninin farkında bir kadın olarak varlığını ortaya koyması son derece güçtür. Toplum kadınlardan öncelikle toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin devamı için iyi bir anne ve iyi bir eş olma vazifesini yerine getirmesini istemektedir. Ataerkil söylem içerisinde kadın anne, eş ve kız kardestir. Fakat kadın olarak yoktur. Nuran bu beklentiler karşısında özgürce hareket etmeye gücünün yetmeyeceğinin farkındadır. Ancak bunca yükün altında da ezilmektedir. Mümtaz'ın ilişkilerine çözüm bulabilmek için bekleme teklifini ise reddeder.

- *Bekleyelim... dedi. Sen benden vazgeçmezsen her şeyin çaresi bulunur.*

Nuran önünde başka bir uçurum daha açılmış gibi geriledi:

- *Bana dokunma Mümtaz... dedi. Bütün felaketim, herkesin bana yüklenmesinden geliyor. İcap ederse kendi başına kalabileceğini düşün... Kendi başına yaşayamayanlar beni böyle harap ediyor... (Tanpınar 2007: 217)*

Nuran kadınlık kimliğinin ağırlığı altında bocalamaktadır. Mutsuzluğuna en büyük sebep ise toplumsal cinsiyet uygulamalarıyla oluşturulan kadınlık kimliğinin ağırlığı altında ezilmesidir. O öncelikle iyi bir anne olmak yerine mutlu bir 'ben', varlığını da çocuğu etrafında tanımlamak yerine öncelikle özgür bir insan olarak yaşamak istemektedir. Ancak toplumsal kabullerin kuvvetli yapısı ona çok da hareket alanı tanımamaktadır.

Nuran, Mümtaz'la olan birlikteliğine en başından itibaren olumsuz bir tavır takınmıştır. Tanpınar'ın *Huzur*'da üzerinde durduğu önemli meselelerden birisi olan ırsiyet Nuran-Mümtaz birlikteliğine geçit vermez. Nuran'ın büyükannesi Nurhayat Hanım, eşi Talat Bey'i aldatır. Talat Bey bunun üzerine Mahur Beste'yi besteler. Nuran bu sebeple, eşinden ayrılmış

olsa bile Mümtaz'la birlikteliğinden endişe içindedir. Çünkü büyükannesi-nin kaderini yaşamak istemez.

-Hayır, yani düşünmedim. Tabii herkes gibi bende de birçok şeyler için o müphem korku var. Mahûr Beste'nin benim üzerimde tesiri çok başka türlü oldu. Beni büyükannemin yaptığı hata korkuttu. Bizim ailede ihtirasları yüzünden etrafını mustarip eden çoktur. Çocukluktan beri beni büyükanneme benzetirler; onun için büyükannemi çok düşündüm. Belki de bu yüzden hislerimden ziyade aklımla yaşamak istedim. Fakat ne çare, talih istemeyince... Çocuğum yine bedbaht oldu. (Tanpınar 2007: 109)

Nuran'ın bu kadar korku ve endişe içinde olmasının sebebi Jung'un anne arketipiyle açıklanabilir. Kişi de bir anda ataların ruhu ortaya çıkabilir. (Jung 2005: 57) Diğer taraftan sağlıklı çocuklar sağlıklı anneler tarafından yetiştirilir. Bebeğin annesi yeterince sağlıklıysa; bebekte benlik gelişimi iyi bir şekilde tamamlanacaktır. Bu durum kuşaktan kuşağa aktarılır. *Huzur*'da da Nuran büyükannesi Nurhayat Hanımla olan kan bağından dolayı tıpkı kendisi gibi kızı Fatma'nın da mutsuz olacağına inanmaktadır:

Sevebileceği o kadar genç arkadaşı arasında hiçbir suretle sevemeyeceğini bildiği, yalnız iyi arkadaş olacaklarını sandığı Fahir'le evlenmişti. Kızı Fatma da, hem daha şimdiden, aynı kadere hazırlanıyorlardı. Babasına ve kendisine olan delice düşkünlüğü, içliliği, kıskançlığı, hep bu taşıdığı yükün altında ezilmiş irsiyetin izleriydi. Kim bilir, büyüdüğü zaman ne kadar bahtsız olacaktı. (Tanpınar 2007: 139)

Nitekim en son Suat'ın da Nuran'a olan aşkı itiraf etmesi ve bu aşkın kabul görmemesiyle intiharı Nuran-Mümtaz birlikteliğinin sona ermesine neden olmuştur. Tanpınar, kadın özgürleşmesinin önüne en son ölümle sonuçlanan bir intihar vakasını getirerek annelik duygusu ve toplumsal yetkenin sona erdiremediği birlikteliği ölümle sona erdirmiştir. Nuran histerik bir aşkın ölümle sonuçlanması karşısında gücünü kaybeder. Kazanan yine ataerkil sistemin toplumsal cinsiyet rolleriyle oluşturduğu düzenin devamı olmuştur. Nuran, Mümtaz'la olan birlikteliğine son vererek iyi bir anne ve eş olma vazifesini Fahir'e dönerek gerçekleştirmiştir.

Muhasara Altına Alan Çocuk

Mümtaz, Nuran'la evlenme ihtimalinin kendisinden uzaklaşmaya başladığını fark ettiğinde yavaş yavaş bilinç kaybı yaşamaya başlar. Bu durum onun simgesel/kültürel/toplumsal ağır yasalardan kurtularak kendi-

liğine döndüğünü düşündürmektedir. Saffet Murat Tura insandaki bu durumu insanın kendisine yabancılaşması olarak değerlendirmektedir. Tura insanın mesleğinde başarılı, iyi eş, iyi anne-baba, iyi yurttaş olabildiğini, belli siyasal tercihleri, sanatsal beğenileri ve zevk aldığı şeyler olabildiğini ancak yakından bakıldığında belli bir hakikiliği olan ama gene de sahte bir kendilik geliştirdiğini söyler. Yüzeydeki uyumun ardında derin bir anlamsızlık, inançsızlık, boşluk ve yabancılık vardır. (Tura 2008: 50-51) Bu sebeple insan adapte olamadığı dünya içerisinde zaman zaman inzivaya çekilebilmekte, ölüm, intihar gibi davranışlarda bulunabilmektedir. Mümtaz'ın Nuran'ı kaybettikten sonra aslında toplumsal olandan kendiliğine çekildiği görülmektedir. Fatma'nın asabî davranışları ve Suat'ın, Nuran'a dokuz yıl önce duyduğu karşılıksız aşkın tekrar gündeme gelmesi Mümtaz'ın bilincini zaman zaman kaybetmesini tetikler.

Konya'da iki çocuk babası Suat, bir hastahane köşesinden hayatını zehirlemek için, öksürük, balgam ve pıhtılaşmış kan arasından destan gibi mektuplar yazıyordu. Çocuğu olmasını istediği, öyle bağlandığı Fatma, onu mustarip etmek, sevmediğini herkese göstermek, kendisinin bir kurban, bir öksüz olduğunu anlatmak için bütün bir dram hazırlamıştı. Hem de üç defa provasını yaptıktan sonra kuyunun kenarına düşmüştü. (Tanpınar 2007: 221)

Mümtaz, Suat'tan Nuran'a aşkını itiraf ettiği bir mektup yazdığını öğrendiğinde içki içebileceği bir mekâna gider. Burada Suat'ı bir kadınla otururken görür ve onların konuşmalarına kulak şahidi olur. Kadın, Suat'tan hamiledir ve Suat çocuğu aldırmasını ister. Sonrasında Suat ve sevgilisi gitmek için kalktıklarında Mümtaz arkalarından onları seyrederek: “Mümtaz, burnunda en âdi cinsinden bir tuvalet suyu kokusu, olduğu yerden onlara baktı. Karşı pencereler yağmurun altında yeni bir raksa başlamışlar, her şeyi içine alan bir dönüşle, bir ölümün arkasından etrafa gülümseyerek dönüyorlardı...” (Tanpınar, 2007: 229) Mümtaz'ın başı döner, midesi bulanır, mekândan çıkar ve yarın ana rahminden kerpetenle çıkartılacak bu masum çocuğu düşünür. Yarın çocuk ölecek ve şehrin lağımlarından birinde yüzecektir. Aslında Mümtaz'ın gerçekten meyhanede böyle bir konuşmayı duyup duymadığı konusunda yazar okuyucuyu şüpheye düşürmektedir. Suat, Tevfik Bey'e meyhanedeki gece Mümtaz'ın çok sarhoş olduğunu ve kendisine selam vermediğini söylemiştir. Dolayısıyla bu konuşmanın Mümtaz'ın bilinçdışının yansıması olması kuvvetli bir ihtimaldir. Mümtaz için Nuran'ı kaybetme yaşamdan ölüme/varlıktan hiçliğe doğru giden bir süreçtir. Ve doğmamış bir çocuğun ana rahminden kopartılarak

öldürülmesi de henüz kavuşamayan iki âşık Nuran'la Mümtaz'ın aşklarının biteceğini hissettirmektedir. Ölü bebek imgesi, Mümtaz'ın Nuran'ı kaybetme duygusunun bilinçdışı şekillenmiş hâlidir.

Mümtaz, zihni yarın ölecek olan doğmamış bebekle dolu yürümeye devam ederken karşısına çamurlar içerisinde sanki bataklıktan yeni çıkmışa benzeyen bir çocuk çıkar ve kendisinden sadaka ister:

- *Allah rızası için...*

Mümtaz, nerede ise soracaktı:

- *Ne çabuk atıldığın çukurdan çıktın, nasıl böyle büyüdün?*
(...) (Tanpınar, 2007: 231)

Mümtaz'ın, Nuran'ı kaybetme korkusu bilinçdışındaki çocuk imgesiyle örtüşmüştür. Suat'ın kendi çocuklarını önemsememesi ve henüz doğmamış bir çocuğun ana rahminden çekip alınması, sokakta karşılaştığı dilenci çocuk Nuran'a duyduğu aşkın önünde Fatma'nın bir engel olarak belirmesiyle örtüşür.

Küçük bir çocuk, doğmamış bir çocuk. Bu da hayatına girmişti. Kırk sekiz saatten beri hayatı alabildiğine büyüyor, alabildiğine genişliyordu. Daha kim bilir, neler, kimler girecekti. Bütün bunlar hepsi bir kadını sevdiği, onun tarafından sevildiği içindi. İnsan hayatı buydu. Yaşamak, başkaları tarafından muhasara altına alınmak, yavaş yavaş boğulmaktı. Yaşamak... (Tanpınar 2007: 231)

Mümtaz'ın içki içtiği gece sarhoşken etrafını doğmamış bebek ve dilenci çocuğun sarması da bu durumla örtüşmektedir. Mümtaz'ın bilinçdışındaki sevdiği Nuran'a/anneye karşı Fatma'nın/doğmamış çocuğun/dilenci çocuğun muhasarası altında kalmıştır.

Mutlu Evin Masalı ve Suçlu Çocuğu: Sabiha ve Ahmet

Huzur'da İhsan ve Macide'nin çocukları Sabiha ile Ahmet masal ve suçluluk imgesiyle karşımıza çıkmaktadır. Macide, Nuran'ın tersine varlığını çocuklarıyla anlamlandırmış bir kadındır. Öyle ki kızının ölümü onun varlığını anlamsızlaştırmış, adeta Macide yaşama sevincini kaybederek hayattan kopmuştur. Onu hayata döndüren ise ölen kızının yerine yeni bir kızının doğmasıdır. Bu sebeple *Huzur*'da İhsan'la Macide'nin çocukları Sabiha ve Ahmet romanda biri hayat ve diğeri ölüm ekseninde yer alan iki çocuktur. Macide doğum yapmak için hastaneye yattığında kızı Zeynep hastanenin önünde babasını beklerken geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. Macide bir taraftan yeni doğan çocuğu Ahmet'le hayata bağlanırken diğere taraftan kızını kaybetmenin acısını yaşar ve hayat ve ölüm

tezadı ya da mutluluk ve acı duygusu onun tüm dengesini kaybetmesine neden olur. Macide artık şuurunu kaybetmiş bir deli gibidir ve İhsan onu bu durumdan kurtaracak tek çareyi yeni doğacak bir çocukta görür. Nitekim İhsan'ın tahmin ettiği gibi olur ve Sabiha'nın doğuşuyla Macide tekrar hayata bağlanır. Ancak zaman zaman Macide yine nöbet geçirmeye devam eder. "*Vâkıa, Macide'nin hastalığı tamamiyle geçmemişti. Zaman zaman küçük nöbetler oluyor, evin içinde gene eskisi gibi masal söyleyerek, sesine küçük bir kız tatlılığını sindirerek konuşuyor, yahut da büyük kızının, o hiç bahsetmediği çocuğunun dönüşünü saatlerce pencerede veya oturduğu yerde bekliyordu.*"(Tanpınar 2007: 15) Macide'nin şuurunu kaybettiği dönemde küçük bir kız çocuğu gibi davranması anne-kız arasındaki ölümle gelen mecburi kopuşun kabullenilememesiyle ilgilidir. Macide kızını kaybettiğini kabullenemez; ya onun bedeninde ya da hiç ölmemiş gibi onun yolunu bekleyerek zamanını geçirir. Kızını kaybeden annenin histerik hâli dikkatleri çekmektedir. Kızıyla bağını koparamayan anne şuurunu kaybeder.

Macide kızını kaybettiği gün doğurduğu çocuğu Ahmet'i ise kabullenmemiştir. Ahmet kendisini adeta bu ölümün sorumlusu gibi hissetmiş ve bu suçluluk duygusuyla varlığını anlamsızlaştırmıştır. Böylece romandaki varlığı da hiçlik ekseninde silikleşmiştir:

Bu gürültücü çocuğun böyle sessiz duruşuna Mümtaz hiç tahammül edemiyordu. Vâkıa, Ahmet de sakindi. Fakat yaratılıştan öyle idi. O, kendisini kabahatli bulan adamdı. Doğuşunun hazin tesadüflerini öğrendiği günden beri -kimden, nasıl?Bunu hiçbiri bilmiyordu. Belki de komşulardan biri söylemişti; -daima köşesinde, daima evi yadırgar olmuştu. O kadar ki, biraz fazla şımartılmak istense, hatırımı alıyorlar düşüncesine kapılıyor, gözlerine yaş birikiyordu. Bu, her yerde tesadüf edilen şeylerdendir. İnsanlar bazen doğuştan mahkûm olurlar, saz parçası kendiliğinden kırılırdı. Sabiha öyle değildi. O evin masalıydı. Durmadan konuşur, gezer, masallar uydurur, şarkı söylerdi. İhsan Bey Adasını çok defa onun neşesi ve şamatası doldururdu. (Tanpınar 2007: 14)

Sabiha, Macide'nin tam da hayattan koptuğu anda onu hayata bağlayan yegâne unsurken Ahmet'in varlığı dahî romanda hissedilmez. Romanda Sabiha bütün canlılığıyla hayatı temsil ederken Ahmet silik bir tip olarak sanki yaşamıyor gibidir. Ahmet'in silik bir tip olarak sunulması ise annesi tarafından reddedilişiyle ilgilidir. Macide kızının ölümünü kabullenemezken, bu ölüme neden olarak gördüğü oğlunu da reddeder. Annesiyle kuramadığı bağ Ahmet'in benlik bütünlemesini sağlayamamasına neden olur.

Sonuç

Huzur romanında çocuklar, anne arketipi, babasızlık, hayat-ölüm gibi meseleler etrafında işlenmiştir. *Huzur*'da Nuran'ın kızı Fatma etrafında Freud'un Oidipus kompleksinin yansımaları görülmektedir. Önce babası tarafından terk edilen küçük kız annesiz kalma tehlikesiyle etrafını darma-dağın ederek Nuran-Mümtaz aşkını bitirir. Mümtaz ise annesinin ölümüyle tekrar anne karnına dönme/anima arketipini Nuran'a duyduğu aşkla aşmaya çalışır. Ancak Fatma'nın asabî davranışları ve Suat'ın intiharı Mümtaz'ın annesizliğini/hayattan kopuşunu tekrar tetikler. Romanın son bölümünde Mümtaz'ın yaşadığı bilinç kayıplarında da anne rahminden koparılmış bebek ve dilenci çocukla, çocuğa yüklenen hayat-ölüm tezadı görülmektedir. Annesinin ölümü Mümtaz'ı hayattan koparan bir durumken Nuran'a aşkı hayata bağlamıştır. Ancak yine kendisi gibi yalnız bir çocuk olan Fatma annesiz kalmak yerine etrafını ölümüyle tehdit eder. Mümtaz da annesiz büyümüş bir çocuk olarak bir başka çocuğun kendisi yüzünden annesiz kalma psikolojini bilinçdışında yaşar. Böylece Mümtaz-Nuran aşkının bitmesinde çocuk belirleyici önemli bir etken olur.

Huzur'da Tanpınar çocukluk ve çocuk kahramanlar etrafında kendi çocukluğundan izlenimlerini yansıtmıştır. Mümtaz'ın ve Fatma'nın babasızlığı ve anneleriyle kurdukları bağlantılar Tanpınar'ın da anne ve babasına yüklediği anlamları göstermektedir. Romanda babasızlık ve anne karnına dönüşle hayat ve ölüm tezadını anlatan Tanpınar imgesel/fantezi/dışıl dünya ile simgesel/gerçek/eril dünya arasındaki eşiktir.

KAYNAKÇA

- EAGLETON, Terry. (2004), *Edebiyat Kuramı*, (Çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı, İstanbul.
- ENGİNÜN, İ. ve Z. KERMAN. (2015), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, İstanbul: Dergâh.
- FREUD, Sigmund. (2006), *Sevgi ve Cinsellik Üzerine*, (Çev. Akın Kanat), İlyâ, İstanbul.
- FREUD, Sigmund. (2014), *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, (Çev. Ali Babaoğlu), Metis, İstanbul.
- JUNG, C. Gustav. (2005), *Dört Arketip*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Metis, İstanbul.
- KAPLAN, Mehmet. (1987), "Bir Şairin Romanı: *Huzur*", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*, Dergâh, İstanbul.

- KARACA, Şahika. (2013), *Türk Edebiyatında Çocuk Millî Kimlik İnşası (1900-1923)*, Kesit, İstanbul.
- KLEIN, Melanie Klein. (2015), *Çocuk Psikanalizi*, (Çev. Ayşegül Demir), Pinhan, İstanbul.
- MAHLER, S. Margaret, F. Pine, A. Bergman. (2012), *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*, Metis, İstanbul.
- OKAY, Orhan. (2010), *Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi Tanpınar*, Dergâh, İstanbul.
- PHILLIPS, Adam. (2000), *Kreşteki Yabani*, Ayrıntı, İstanbul.
- POSTMAN, Neil. (1995), *Çocukluğun Yok Oluşu*, İmge Kitabevi, Ankara.
- SUNAT, Halûk, (2004), *Boşluğa Açılan Kapı, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Yapıtlarına Psikanalitik Duyarlıklı Bir Bakış*, Bağlam, İstanbul.
- TANPINAR, A. Hamdi. (1998), *Bütün Şiirleri*, Dergâh, İstanbul.
- TANPINAR, A. Hamdi. (2000), *Yaşadığım Gibi*, Dergâh, İstanbul.
- TANPINAR, A. Hamdi. (2007), *Huzur*, Dergâh, İstanbul.
- TURA, S. Murat. (1996), *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*, Ayrıntı, İstanbul.
- TURA, S. Murat. (2008), *Şeyh ve Arzu*, Metis, İstanbul.
- WİNNİCOTT, D. W. (1998), *Oyun ve Gerçeklik*, Metis, İstanbul.